МІКОЛА ГВАЗДОЎ

Паэт Мікола Гваздоў (Мікалай Васільевіч) нарадзіўся 1 чэрвеня 1916 г. у Полацку ў сям'і служачых. Па невядомых прычынах дзяцінства правёў у дзіцячым доме. Вершы пачаў пісаць, маючы трынаццаць гадоў. У 1933-м паступіў у Мінскі вышэйшы педагагічны інстытут.

З паказанняў арыштаванага Сяргея Мурзо[1]:

«Я, Гвоздев и Гинзбург[*] высказали намерения уйти в Польшу, причем для этой цели я с Гвоздевым летом 1934 года ездили в Дзержинский район к родственникам Гвоздева, проживающим около самой границы. О наших настроениях знал Хатулев[2], который также ездил к родственникам Гвоздева. Весной 1934 г. я, Гвоздев и Гинзбург высказали необходимость связаться с польским консулом, с тем, чтобы через него связаться с заграничными белогвардейскими организациями, для совместной борьбы с Советской властью».

У 1935 г. М.Гваздоў, адчуваючы небяспеку, вырашыў пакінуць сталіцу і, перавёўшыся на завочнае аддзяленне, паехаў настаўнічаць у Чэрыкаўскую школу.

13 сакавіка 1936 г. М.Гваздоў прыехаў у госці да свайго сябра Пятра Хатулёва. У кватэры сябра (вуліца Розы Люксембург, дом 44/2, кв. 1) яго і арыштавалі.

Пры арышце энкавэдысты канфіскавалі:

«Документальную переписку, блокноты со стихами, черновики стихов, рукописи стихов. Книги: Дж.Лондона[3], У.Хадыкі[†], словарь Байкова-Некрашевича[‡]…»

З адказаў навучэнак Чэрыкаўскай школы на пытанні следчых з НКВД:

“Учитель Гвоздов читал нам лекцию о русской литературе… Он сравнивал портрет Сталина, находящийся в классе, с животными. <…> Указав на [него, портрет, он] сказал, что художник изобразил у Сталина одну его видимую часть для нас, но если рядом поставить свинью — написал это слово на доске — то мы бы увидели ее в натуральном виде и даже как она хвостом виляет…

Гвоздов на экзамене, для разбора междометия, перефразировал: «Ура! (вместо “Прощай!”) Немытая Россия, страна рабов, страна господ!”

Советские пятилетки называл фантазией…

---

[*] Біяграфічныя звесткі не выяўлены.
[†] Гл.: старонкі
[‡] *Некрашэвіч А., Байкоў М.* Беларуска-расійскі слоўнік. Мн., 1925; Расійска-беларускі слоўнік. Мн., 1928.

Больше всего любит Есенина[§] *и Клюева*[4]*. Избегал [на уроках] перерабатывать Горького…*

Будучи в Витебске Гвоздов [сочинял] стихи, наполненные есенинской замкнутостью и оторванностью от жизни. В институте также стихи писал пессимистические, выражал недовольство окружающей жизнью, называл ее хаосом…”

Улетку 1936 г. Міколу Гваздова асудзілі «за контрреволюционную агитацию» на 5 гадоў пазбаўлення волі.

З паказанняў Пятра Шырокава (Тодара Лебяды[**]) на допытах у НКВД (пэўна, у перыяд з лістапада да снежня 1936 г.):

“В 1933—1935 гг. я учился с Гвоздовым в одной группе… Недисциплинированный студент (таксама пра Гваздова-студэнта паказаў і С.Левін[5]. — ***Л. М***.), *пессимист, подвержен упадническим настроениям. Недоволен окружающей жизнью… В 1935 г. я жил на квартире П.Хатулева, где раньше бывал и М.Гвоздов* (і некаторы час таксама жыў. — ***Л. М***.). *В его книгах я с Басей Цыпиной* (аднакурсніца і жонка Т.Лебяды; даволі падрабязна апісана ў рамане М.Сяднёва «Раман Корзюк». — ***Л. М***.) *обнаружили письма одного товарища из Орши, — где высказывались враждебные взгляды… [там же] были стихи пессимистическо-упаднического характера. Эти письма я собрал и передал парторгу литературного факультета — Мележко Ст.”*

Сцяпан Мялешка быў камсоргам факультэта. Тут Т.Лебяда нагаворвае на сябе: лісты М.Гваздова ён нікому перадаць не мог, бо пры арышце П.Хатулёва яны былі канфіскаваны, пра што пры вобыску кватэры і быў складзены адпаведны вопіс. Найхутчэй гэтымі «прызнаннямі» Т.Лебяда хацеў зменшыць сабе тэрмін пазбаўлення волі, бо дапамагчы ўжо асуджанаму М.Гваздову ён нічым не мог.

Недзе ў пачатку восені 1936 г. Міколу Гваздова этапавалі ў Варкуту.

У 1947 г. у часопісе[6] «Шыпшына»[††] Юрка Віцьбіч пісаў: «Праз некаторы час (пасля «суда тройкі». — ***Л. М***.) яго (М.Гваздова. — ***Л. М***.) сябры атрымалі кароткі ліст з просьбай: “Прышліце мне гальштук…” Гэтая страшная просьба не патрабуе тлумачэнняў…»

Згадвае «пра гальштук» у сваёй кнізе «Раман Корзюк»[‡‡] і Масей Сяднёў. Пазней (у «Масеевай кнізе»[§§]) ён пісаў пра Міколу Гваздова: «Таленавіты быў паэт, ды загубілі».

[§] Любімы паэт шмат каго з беларускіх пачынальнікаў: Т.Кляшторнага, В.Маракова і інш.
[**] Гл.: старонкі ....
[††] Шыпшына. 1947. № 5.
[‡‡] Сяднёў М. Раман Карзюк. Нью-Ёрк; Мюнхен, 1985.

Рэабілітавалі Міколу Гваздова толькі праз 50(!) гадоў. А як ён загінуў, мы не ведаем і дасюль.

---

[1] **МУРЗО Сяргей Мікітавіч** [1912, Масква (?) — 29.10.1937, Мінск, турма НКВД], паэт. З сям'і рабочага. Да 1930 працаваў токарам на Віцебскім станкабудаўнічым заводзе «Камінтэрн». У 1934 скончыў МВПІ.

З успамінаў З.Біралы:

«Мой аднакурснік Сяргей Мурзо ў чарзе (за хлебам. — ***Л. М***.) *страціў прытомнасць. Апамятаўшыся, ледзь дайшоў да інтэрната».*

З успамінаў С.Шушкевіча:

«Дэкан інстытута знайшоў (у 1933 г. – ***Л. М***.) *пад падушкай студэнта — былога віцебскага рабочага* (С.Мурзо. — ***Л. М***.) *— два тамы твораў С.Ясеніна і патрабаваў выключыць* (у другі раз; першы раз М. быў выключаны з камсамолу ў 1932 (уступіў у 1924) «за неуплату членских взносов». — ***Л. М***.) *з інстытута чытача «кулацкіх упадніцкіх твораў". На агульным студэнцкім сходзе выступіў В.Маракоў. Ён нагадаў зборнік С.Ясеніна «Русь Савецкая», "Паэму пра 26", даказаў, што яго сябар ведае, як адрозніць станоўчае і патрэбнае ад шкоднага і слабага. Студэнт скончыў інстытут разам з усімі таварышамі крытыка-творчага аддзялення".*

Друкаваўся М. з 1929. Належаў да т. зв. паэтаў-ударнікаў, асноўнай тэмай якіх было ўслаўленне працы рабочага. Быў членам Віцебскай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў.



Мурзо С. М.

З пратаколу допыту В.Маракова (1936):

---

§§ Сяднёў М. Масеева кніга. Мн., 1994.

"Мурзо приносил стихи, но я их не принял. Чарот стихи также забраковал. Известно, что Мурзо пессимистически настроен, писал стихотворения, в которых высказывал мысли о том, что тяжело учиться, и он покончит жизнь самоубийством".

З успамінаў С.Грахоўскага:

"Сяргей Мурзо. Мурза — беларускае слова — запэцканы. А ён, пакольки ўжо стаў студэнтам, інтэлігентам, пачаў пісаць вершы і падпісваў іх — Сяргей Мурзо. Быў ён па нацыянальнасці беларус, нарадзіўся на Віцебшчыне. Друкаваў даволі слабыя вершы. Ніякага следу ў літаратуры не пакінуў..."

Да арышту М. працаваў настаўнікам у СШ у Краснаполлі Магілёўскай вобл. Арыштаваны 3.11.1936. Асуджаны 28.10.1937 тройкай НКВД як «член антысавецкай тэрарыстычнай шпіёнска-дыверсійнай арганізацыі» да ВМП. Расстраляны 29.10.1937.

З архіваў НКВД.

Справка.

Дело Мурзо Сергея Никитича вместе с заключением, в котором ставится вопрос о прекращении дела за отсутствием преступления, представлено 28.6.56 г. в <...> Коллегию Верховного суда СССР, для рассмотрения. №№ — 9-17987-37.

30.8.1956.

Рэабілітаваны 10.11.1956 ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР. Асабовая справа М. № 3929 захоўваецца ў архіве УКДБ Магілёўскай вобл.

[2] **ХАТУЛЁЎ Пятро** [Пётр Фёдаравіч; крыптанімы: П.Х.; П.Х-ў; 29.6.1912, Віцебск — 29.10.1937, Мінск, турма НКВД], літаратурны крытык. У 1928 скончыў 1-ю віцебскую чыгуначную школу. У сак. 1931 паступіў у МВПІ. Тады ж пачаў пісаць вершы, пазнаёміўся з М.Гваздовым, Т.Лебядой і іншымі студэнтамі інстытута.



Хатулёў П. Ф.

З успамінаў Э.Агняцвет:

«Разам з Валерыем Мараковым, як помніцца, «засядалі» (у МВПІ. — Л.М.) *за адным сталом паэты Ю.Лявонны, З.Півавараў, крытыкі П.Хатулёў і С.Левін»*

Першыя публікацыі Х. з’явіліся ў 1932. Крытыкаваў як Л.Бэндэ і С.Васілёнка, так і М.Піятуховіча, У.Хадыку, В.Маракова. У чэрв. 1934 разам з Э.Агняцвет, З.Біралам, С.Левіным, Ю.Лявонным, В.Мараковым, С.Мурзо, З.Півоваравым, Г.Раманоўскай, С.Шушкевічам скончыў МВПІ. Працаваў у рэдакцыі газ. «Літаратура і мастацтва». На працягу 1934—36 апублікаваў, пераважна на старонках «Літаратуры і мастацтва», артыкулы, рэцэнзіі, нататкі пра творчасць А.Александровіча, П.Броўкі, Э.Самуйлёнка, Ю.Таўбіна, У.Хадыкі, І.Шапавалава і інш. Выступаў супраць вульгарызатарскага падыходу да літаратуры, заклікаў улічваць асаблівасць гістарычнага часу і не шукаць ворагаў у XIX ст. Арыштаваны 3.10.1936 у Мінску па адрасе: вул. Р.Люксембург, д. 44, кв. 12.

З пратаколу допыту П.Хатулёва ад 13.11.1936:

*«В 1931 году у меня были обнаружены нацдемовские стихи (вершы, якія былі прысвечаны М.Багдановічу. — **Л. М**.), написанные еще в Витебске и привезенные с собой. В связи с этим обо мне был поставлен вопрос на общеинститутском собрании, на котором мои стихи были осуждены, а мое пребывание в институте было поставленно под вопросом…»*

Асуджаны тройкай НКВД 28.10.1937 як «член антысавецкай арганізацыі» да ВМП з канфіскацыяй маёмасці. Расстралялі Х. разам з групай бел. пісьменнікаў. Рэабілітаваны ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР 29.9.1966. Асабовая справа Х. № 19561-с захоўваецца ў архіве КДБ Беларусі.

[3] **ЛОНДАН Джэк** (*Jack London*) [ад нараджэння Джон Грыфіт Чэйні (*John Griffith Chaney)*; 12.1.1876, Сан-Францыска, ЗША — 22.11.1916, Глен Элен, Каліфорнія, ЗША], славуты амерыканскі пісьменнік, журналіст. Майстар вострасюжэтнай прозы. У 40 гадоў скончыў жыццё самагубствам. За апошнія амаль 100 гадоў па яго творах зроблена больш за 100 экранізацый.

[4] **КЛЮЕЎ Мікалай Аляксеевіч** [1884, с. Каштуг Вышагародскага пав. Аланецкай губ., Расія — 23(ці 25).10.1937, Томск, НКВД], рускі савецкі паэт. У 1918—20 член ВКП(б). У 1910—20-я г. жыў у Петраградзе-Ленінградзе (вул. Вялікая Марская, д. 45, кв. 8). З 1930-х г. у Маскве (Гранатны зав., д. 12). Арыштаваны 2.2.1834. Асуджаны калегіяй АДПУ 5.3.1934 да 5 гадоў ППК (заменена на высылку). Зноў арыштаваны 23.3.1936. Абвінавачваўся ва ўдзеле ў “контррэвалюцыйнай царкоўнай арганізацыі”. Справа спынена. Вызвалены 4.7.1936. У трэці раз арыштаваны 5/6.6.1937. Прыгавораны 13.10.1937 тройкай УНКВД Зах.-Сібірскага краю як “удзельнік “Саюза выратавання Расіі” да ВМП. Расстраляны. Рэабілітаваны ў ліп. 1960.

[5] **ЛЕВІН Саламон Вульфавіч** [псеўданім: Стручок; жн. 1912, пас. Ратамка Мінскага пав., цяпер Мінскі р-н — 29.10.1937, Мінск, турма НКВД], літаратурны крытык. Паводле некаторых звестак вучобу ў МВПІ (1931—34) сумяшчаў з работай на кніжнай базе, дзе нейкі час працаваў разам з паэтам П.Пруднікавым, якога ён туды і ўладкаваў. Блізкі сябар літаратурнага крытыка П.Хатулёва. Да арышту выкладаў літаратуру ў СШ. Арыштаваны 13.11. 1936 у Мінску па адрасе: вул. Савецкая, д. 9, кв. 2. Асуджаны тройкай НКВД 28.10.1937 за «антысавецкую дзейнасць» да ВМП з канфіскацыяй маёмасці. Расстраляны. Рэабілітаваны пленумам Вярхоўнага суда СССР 29.11.1989. Асабовая справа Л. № 28720-с захоўваецца ў архіве КДБ Беларусі.



Левін С. В.

[6] У той час у «Шыпшыну» акрамя Н.Арсенневай, Ю.Віцьбіча, У.Сядуры, У.Клішэвіча, Т.Лебяды, А.Салаўя, М.Цэлеша уваходзілі:

АНІШЧЫК Аляксей Сцяпанавіч [псеўданімы: Андрэй Чэмер; А.Шпак; 19.7.1912, хутар Мондзіна Навагрудскага пав. Мінскай губ., цяпер Навагрудскі р-н Гродзенскай вобл. — 31.3.2007, Вільня], мемуарыст, педагог, журналіст, грамадскі дзеяч. Скончыў Навагрудскую гімназію і эканамічны ф-т Пазнанскага ун-та; магістр эканамічных навук. Працаваў у Катавіцах, кіраваў курсамі для інжынераў і тэхнікаў. У верас. 1939 запісаўся ў батальён, які абараняў Варшаву ад немцаў, за што пазней быў узнагароджаны медалём. Пасля капітуляцыі Польшчы вярнуўся ў Навагрудак, дзе выкладаў у школе бел. мову і літаратуру. Потым на Беласточчыне быў дырэктарам школы. У 1941 выкладчык і загадчык школы ў мяст. Уселюб Навагрудскага р-на. З 1942 выкладчык Навагрудскай беларускай настаўніцкай семінарыі. Публікаваўся ў газ. «За праўду», са студз. 1944 яе рэдактар. У лют. — маі 1944 загадчык Навагрудскай друкарні, у маі-чэрв. супрацоўнік сектара радыёперадач Беларускага культурнага цэнтра ў Мінску. Удзельнік 2-га

Усебеларускага кангрэса 1944. Пры адступленні нямецкіх войскаў выехаў у Германію. У 1945—46 жыў у Кракаве, працаваў у газетах. Потым узначаліў ваяводскі аддзел выдавецтва «Czytelnik» у Вроцлаве і Шчэціне. Арыштаваны савецкімі спецслужбамі ў маі 1948; вывезены ў Мінск. За супрацоўніцтва з немцамі прысуджаны да ВМП, замененага 25 гадамі ППК. Правёў у лагерах Запаляр'я і Мардовіі 14 гадоў. Вызвалены ў 1962. Вярнуўся на Радзіму. Працаваў эканамістам у Навагрудскім р-не і ў Лідзе. Потым пераехаў у Літву (Эйшышкі). Апошнія гады жыў у Вільні. Узначальваў суполку віленскіх бел. палітвязняў. Пісаў на бел., рускай, польскай мовах. Член СП Беларусі з 2000. Выдаў кнігу мемуараў.



Анішчык А. С. з жонкай Алёнай Ксавераўнай (у дзявоцтве Зінкевіч).

ТАПОЛЯ Вольга [сапр.: Зубко; 1902? — ?], пісьменніца. Скончыла БДУ. Друкавалася ў час. "Узвышша". Падчас 2-й сусветнай вайны заставалася на акупаванай тэрыторыі. Працавала ў "Беларускай (Менскай) газеце", выдавецтве "Менск". З лета 1944 у Нямеччыне ў лагеры Ватэгштэт. У 1948 вярнулася ў БССР. Арыштавана. Асуджана да 25 гадоў ППК. Пасля вызвалення вярнулася на радзіму.


Золак Я.

ЗОЛАК Янка [сапр. Даніловіч Антон Міхайлавіч; нар. 1(14).11.1912, в. Лучнікі Слуцкага пав. Мінскай губ.], паэт, празаік, журналіст, выдавец. Брат па маці паэта Алеся Змагара. Скончыў сямігодку ў роднай вёсцы (1928), аднагадовыя курсы настаўнікаў а Рагачове (1930). Працаваў настаўнікам, завочна вучыўся ў МБПТ (1930—35). Тады ж пачаў друкавацца ў перыядычным друку. З 1935 настаўнік бел. мовы СШ у Бабруйскім р-не, адначасова вучыўся на літаратурна-лінгвістычным ф-це Аршанскага настаўніцкага інстытута. Падчас 2-й сусветнай вайны заставаўся на акупаванай тэрыторыі. У 1944 выехаў у Германію. Удзельнічаў у выданні бел. газ. і час. У 1952 пераехаў у ЗША, некаторы час быў галоўным рэдактарам час. "Беларуская думка".


Ілляшэвіч Х.

Пазней да аб'яднання «Шыпшына» далучыўся паэт **Хведар Ілляшэвіч** (н. у 1910 у Вільні; у 1948 трагічна загінуў у аўтамабільнай катастрофе ў Германіі).